

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто економічну сутність дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання. Наведено класифікацію на основі різних ознак і внесено пропозиції щодо управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

Аннотация. Рассмотрена экономическая сущность дебиторской задолженности и ее возникновения в современных условиях хозяйствования. Приведена ее классификация на основе различных признаков и внесены предложения по управлению дебиторской задолженностью на предприятии.

Annotation. The paper deals with the economic substance of receivables and their occurrence in the current economy. Classification of receivables is given based on different attributes. Proposals are made as to accounts receivable management at an enterprise.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, неплатежі, класифікація, управління.

Актуальність дослідження полягає в тому, що розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується посиленням конкурентної боротьби: швидко зростає номенклатура та обсяги виробництва товарів і послуг, збільшується кількість суб'єктів господарювання, вітчизняні підприємства виходять на міжнародні ринки товарів та послуг тощо. З метою забезпечення зростання прибутку у цих умовах суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації, що, у свою чергу, призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість є одним з негативних явищ в економіці будь-якої країни. Велика сума заборгованостей, які існують між українськими підприємствами, призводить до неплатежів, гальмують розвиток ринків, на яких працюють дані підприємства (внаслідок недоотримання грошових коштів, які б підприємства могли вкладати у свій подальший розвиток), платіжна криза становить одне з найбільших негативних явищ у національній економіці в цілому.

Дослідженням даної теми займалися такі автори, як Бланк І. А., Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Завгородній В. П., Чумаченко М. Г. [1 – 5].

Предметом дослідження є сутність, класифікація й облік дебіторської заборгованості.

Метою даного дослідження є розгляд економічної сутності дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання, регулювання та класифікація на основі різних ознак. При цьому, в першу чергу, необхідно з'ясувати сутність дебіторської заборгованості.

Облік дебіторської заборгованості регулює Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" (П(С)БО 10). Дане П(С)БО визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та порядок її відображення в обліку [6].

Відповідно до П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [6].

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності (МСФЗ) 7 "Фінансові інструменти: розкриття інформації", МСФЗ 32 "Фінансові інструменти: подання" та Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка", тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів. При цьому у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. В п. 9 МСБО 39 [7] зазначено: "позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи із фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку". Таке тлумачення поняття дебіторська заборгованість є ширшим порівняно з тлумаченнями, наведеними у національних стандартах.

Облік дебіторської заборгованості, крім з'ясування сутності, потребує також здійснення її класифікації. Серед науковців щодо цього немає єдиного погляду.

Слід наголосити, що за наявності різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості групування її найчастіше здійснюється за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до єдиного Плану рахунків [1].

З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

зв'язок із нормальним операційним циклом;

терміном погашення;

об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;

своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

Залежно від терміну погашення дебіторську заборгованість у балансі поділяють на довгострокову і короткострокову:

довгострокова дебіторська заборгованість: довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова заборгованість;

короткострокова дебіторська заборгованість: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості в балансі враховує рівень ліквідності статей, корисніша для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у гроші.

Важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами. У реєстрах обліку відображення очікуваного й реального термінів погашення заборгованості немає [1].

Доцільніше було б за реальним строком погашення поділити дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється виконання договорів [5].

Під час визначення сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). Також слід окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

З наведеного було узагальнено та систематизовано класифікацію дебіторської заборгованості, яка наведена в таблиці.

Таблиця

Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1	2
1) за способом виникнення	а) товарна; б) інша
2) за терміном погашення а) очікуваний термін погашення	а) короткострокова; б) довгострокова
б) реальний термін погашення	а) термінова; б) прострочена; в) відстрочена
3) за забезпеченістю	а) забезпечена; б) незабезпечена

Закінчення таблиці

1	2
4) за контрагентами	а) вітчизняних дебіторів; б) іноземних дебіторів
5) за формою погашення	а) монетарна; б) немонетарна

Така класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості й дасть змогу глибше провести фінансовий аналіз.

Втручання держави у здійснення бухгалтерського обліку нормативним способом є необхідним, тому що ринкова економіка не може самостійно саморегулюватись. З метою недопущення хаосу у здійсненні бухгалтерського обліку, а також пристосування його до міжнародних стандартів породжує втручання державних органів.

Незважаючи на значний вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємств, більшість з них виявляються неспроможними ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка займає вагомую частку в оборотних активах, що, у свою чергу, спричиняє кризу неплатежів. Саме тому сьогодні великого значення й особливої актуальності набувають питання розробки шляхів ефективного управління дебіторською заборгованістю [2].

Управління дебіторською заборгованістю – це інтегрований процес планування, організації, координації, мотивації та контролю за станом дебіторської заборгованості, який необхідний для досягнення цілей підприємства [2].

Здійснюючи підприємницьку діяльність підприємства стикаються з досить типовими проблемами: немає достовірної інформації про терміни погашення зобов'язань компаніями-дебіторами; не регламентована робота з простроченою дебіторською заборгованістю; відсутні дані про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості і часу її оборотності; не проводиться оцінка кредитоспроможності покупців і ефективності комерційного кредитування; функції збору грошових коштів, аналізу дебіторської заборгованості й ухвалення рішення про надання кредиту розподілені між різними підрозділами.

Таким чином, можна зробити висновок, що вміле управління дебіторською заборгованістю дасть змогу раціонально використовувати наявні фінансові ресурси та зміцнити економічну безпеку підприємства.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-центр, 2004. – 656 с. 2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський словник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ПП "Рута", 2001. – 224 с. 3. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії : практ. посібн. / С. Ф. Голов, В. М. Костюшенко. – К. : Лібра, 2001. – 670 с. 4. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Т-во "Знання", КОО; Львів : Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2002. – 566 с. 5. Економічний аналіз : навч. посібн. / М. А. Боллох, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с. 6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" : затв. Наказом Міністерства Фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minfin.gov.ua. – Назва з екрану. 7. Міжнародний (стандарт) бухгалтерського обліку 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minfin.gov.ua. – Назва з екрану.